

ZESTAW NARZĘDZI SZKOLENIOWYCH - adaptacja ucznia SPOSÓB MYŚLENIA

School Adaptability

as a key to develop a child's potential

Co-funded by
the European Union

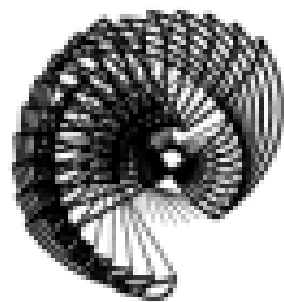

Co-funded by
the European Union

PARTNER

Fondazione Patrizio Paoletti

FONDAZIONE
PATRIZIO PAOLETTI

SPIS TREŚCI

- 3 SPOSÓB MYŚLENIA
- 5 MOTYWACJA WEWNĘTRZNA
- 9 ROZPOZNAWANIE UPRZEDZEŃ I POKONYWANIE ICH
- 14 RÓŻNORODNOŚĆ JAKO SZANSA EDUKACYJNA

SPOSÓB MYŚLENIA

W tej części zawarto materiały opisujące wspieraniu właściwego sposobu myślenia potrzebnego do wykonania ważnej pracy wymaganej przy integrowaniu ucznia. W rzeczywistości praca z inną osobą nie jest możliwa bez uprzedniej pracy nad sobą. Materiał został podzielony na 3 podstawowe klucze do właściwego zrozumienia Modeli: własna motywacja, rozpoznanie uprzedzeń oraz różnorodność jako szansa.

Do przedstawienia tematu wybrano format arkusza informacyjnego, którego celem jest wspomoczenie organizacji procesu myślenia, promocja aktywności w odniesieniu do konkretnych sytuacji, unikanie uprzedzeń poznawczych oraz uwydatnianie i dzielenie się wartościami.

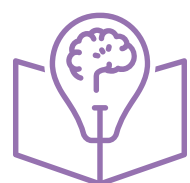

RODZAJE MATERIAŁÓW

Głównym celem przedstawionego zestawu narzędzi jest uzyskanie praktycznej integracji w ramach obu Modeli pod względem narzędzi, materiałów dydaktycznych i wytycznych. Umożliwia praktyczne ćwiczenia, z wykorzystaniem narzędzi zawartych w Modelach i nowych materiałów dostarczonych w tym dokumencie, służące szkoleniu nauczycieli, jak również szkoleniu trenerów, czyli nauczycieli będących orędownikami Modeli w swoich szkołach.

Materiały zawarte w zestawie narzędzi obejmują:

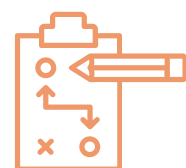
Arkusze informacyjne

treści teoretyczne i praktyczne pomagające w rozwoju określonych umiejętności/sposobu myślenia.

Studia przypadku

treści dające nauczycielom możliwość uczenia się w oparciu o doświadczenia i działania innych osób oraz zastanowienia się, w jaki sposób można je wykorzystać lub zmodyfikować w celu zastosowania we własnej rzeczywistości.

Scenariusze dydaktyczne

zapewniają nauczycielom możliwość zmierzenia się z potencjalną sytuacją i wyobrażenia sobie, w jaki sposób mogliby wykorzystać narzędzia i wiedzę zawartą w Modelach.

Aktywności

konkretne materiały pomagające w osiągnięciu z klasą celów dydaktycznych.

Narzędzia do monitorowania i oceny

kwestionariusze, listy kontrolne, narzędzia i metody oceny postępów i pomiaru skuteczności podjętych działań.

1. Motywacja wewnętrzna

Własna motywacja wewnętrzna to zdolność do motywowania siebie, a mówiąc prościej, siła, która popycha nas do działania. Ludzi może motywować wiele czynników, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Motywacja jest zwykle wypadkową kilku czynników.

Dlaczego jest ona tak ważna w pracy dydaktycznej?

Zdaniem Edwarda Deciego i Richarda Ryana, autorów Teorii samostanowienia, motywacja wewnętrzna jest najlepszym bodźcem do działania. Tego rodzaju motywacji nie można „kupić”. Stanowi podstawę działania proaktywnego nastawionego na naukę i rozwój, tak samo jak naturalna ciekawość i dążenie do samodoskonalenia i stawania się ekspertem we własnej dziedzinie.

Z drugiej strony mamy czynniki zewnętrzne, takie jak nagrody i kary, które zaostrzają rywalizację, co z kolei rujnuje współpracę w ramach zespołu. System nagród i kar buduje motywację zewnętrzną, w wyniku czego sens pracy i poczucie odpowiedzialności nauczyciela schodzą na dalszy plan. Zaczyna dominować chęć zdobycia nagrody i uniknięcia kary. Chęć uzyskania szybkiej nagrody zabija kreatywność i jakość pracy, wprowadza rutynę i sztapowe działania nakierowane na osiągnięcie sukcesu (niekiedy prowokuje też zachowania nieakceptowane społecznie, np. oszustwo). Ludzie zaczynają działać w sposób pozwalający coś wygrać lub czegoś uniknąć, a znaczenie pracy ulega dewaluacji.

Teoria samostanowienia Deciego i Ryana koncentruje się na trzech obszarach: kompetencji, autonomii i tworzenia relacji.

Połączenie tych trzech składników buduje motywację wewnętrzną.

Kompetencje

to zdolność do wykonywania swoich obowiązków zawodowych. Jeżeli nauczyciel jest przekonany, że potrafi wdrożyć Model, że potrafi pracować z uczniem powracającym z zagranicy do rodzimego systemu edukacji oznacza, że ma odpowiedni zestaw umiejętności. Taki nauczyciel posiada przekonanie, że jest w stanie sprostać wyzwaniom, jakie napotyka w swojej pracy. Trudno jest utrzymać motywację, gdy ma się poczucie, że nie da się czegoś zrobić. Potrzeba posiadania kompetencji wiąże się z otwartością i aktywnością w zakresie samodoskonalenia poprzez uczestnictwo w szkoleniach i kursach edukacyjnych.

W budowaniu motywacji wewnętrznej ważna jest świadomość sensu – znajomość celu i znaczenia pracy. Należy znać odpowiedź na dwa proste pytania: 1) kto potrzebuje mojej pracy? 2) komu ona służy? Nie zawsze łatwo jest dostrzec długofalowe efekty pracy nauczyciela. Jednak świadomość wagi i celowości codziennych lekcji i działań nauczyciela zwiększa motywację i poprawia jakość wykonywanych obowiązków.

Warto zastanowić się, co może zrobić nauczyciel, aby zbudować własną motywację wewnętrzną do pracy z uczniem ze środowisk migranckich:

Autonomia

jest naturalną potrzebą każdego człowieka. Ludzie chcą sami kierować swoim życiem, samodzielnie podejmować decyzje, mieć wpływ na to, co i jak robią. Ta swoboda wyboru sprawia, że pragnienie i potrzeba działania są silniejsze. Dlatego warto zadbać o autonomię w zakresie zadań, czasu, pracy zespołowej i sposobów wykonywania pracy.

- Jaką wiedzę powinien przyswoić nauczyciel, aby skutecznie pracować z uczniem ze środowisk migranckich?
- Czy ma swobodę działania w swojej szkole? Jak może zwiększyć swój wpływ na sposób w jaki pracuje?
- Kto może udzielić dodatkowego wsparcia w procesie adaptacji ucznia? Jakie wsparcie nauczyciel może uzyskać od dyrektora szkoły, pedagoga i psychologa szkolnego, innych nauczycieli oraz rodziców ucznia?
- Co zyska dzięki skutecznej adaptacji ucznia ze środowisk migranckich? Co zyska uczeń? Co zyska klasa z uczniem ze środowiska migranckiego? A co zyska społeczność szkolna?

Budowanie relacji

oznacza tworzenie bezpiecznych i satysfakcjonujących relacji z innymi. Ważne, aby ludzie należeli do grupy i byli przez nią akceptowani. To pozwala im skutecznie funkcjonować i okazywać zaangażowanie.

Niezbędny sposób myślenia

Kluczowym zagadnieniem w zakresie motywacji wewnętrznej jest samoświadomość, znajomość własnych potrzeb, preferencji i wartości. Motywację wewnętrzną można budować w oparciu o poczucie sensu działania, co wiąże się z własną tożsamością, wizją samego siebie. Ważne jest również, aby wiedzieć, jak postrzegamy siebie w roli nauczyciela, jak definiujemy swoją rolę.

Najczęstsze błędy

W utrzymaniu motywacji ważne jest jasne zdefiniowanie celu, który chce się osiągnąć oraz dostrzeżenie celowości i korzyści podejmowanych działań. Warto też podzielić zadania na etapy i kroki – zbyt wysoko postawiona na wstępie poprzeczka oczekiwań może działać demotywująco. Robienie wszystkiego naraz to błąd. Bardziej korzystna jest współpraca z innymi nauczycielami i specjalistami szkolnymi. Nauczyciele nie powinni zapominać o nagradzaniu siebie samych za wszelkie osiągnięcia.

Technika

Istnieje wiele technik wspierania motywacji wewnętrznej. Większość z nich dotyczy przekonań i postaw. Postawa „mogę coś zrobić, chociaż nikt mnie do tego nie zmusza”, „mogę i robię coś, bo sprawia mi to przyjemność”, szukanie korzyści dla siebie w podejmowanych działaniach, unikanie plotkowania i narzekania, koncentracja na rozwiązaniach, a nie problemach, dbanie o odpowiednie środowisko pracy, dbanie o swoje samopoczucie, zarządzanie czasem, autoafirmacja, wizualizacja sukcesu to tylko niektóre z technik, które można zastosować. W internecie można znaleźć wiele filmów szkoleniowych i danych na temat tych technik.

Wyznaczanie sobie celów jest również ważne w motywowaniu się do działania. W tym obszarze pomocna może być technika SMART. Według niej, każdy cel powinien być konkretny (Specific), mierzalny (Measurable), atrakcyjny (Attractive), realistyczny (Realistic) i zaplanowany w czasie (Timed). Odpowiednio wytyczony cel daje szansę na jego osiągnięcie, a tym samym motywuje do stawiania sobie nowych, ciekawych wyzwań.

Wykorzystanie w Modelach

Ciągły podejmowanie wysiłku i utrzymanie zaangażowania jest ważne we wdrażaniu całego Modelu pracy z uczniem powracającym z zagranicy do rodzimego systemu edukacji.

Co możesz zrobić, aby wytrenować tę umiejętność (jedno ćwiczenie)

W celu utrzymania motywacji wewnętrznej należy uwzględnić kilku elementów. Na motywację do działania składa się kilka czynników:

1. Należy jasno określić swój cel podczas pracy z uczniem ze środowisk migranckich – co jako nauczyciel chcesz osiągnąć jako końcowy efekt pracy z uczniem. Dobrze jest zapisać sobie ten cel.
2. Uświadomienie sobie korzyści, jakie odniesie uczeń i jego rodzina, oraz co zyskasz jako nauczyciel realizując ten cel.
3. Poczucie wpływu na podejmowane działania – pamiętaj, że zaproponowany Model możesz modyfikować i dostosowywać do swoich możliwości i specyfiki podopiecznego, z którym pracujesz.
4. Wdrażanie Modelu krok po kroku - tzw. metoda małych kroków. Robienie wszystkiego naraz może być przerażające i zniechęcające, dzielenie pracy na części i etapy pozwala wzmacniać motywację po odniesieniu każdego małego sukcesu.
5. Pracuj wspólnie z innymi – nie działaj sam – pamiętaj, że są inni nauczyciele i dyrektor, którzy mogą Cię wesprzeć. Możecie sobie nawzajem pomagać i motywować się. Za poszczególne kroki mogą być odpowiedzialne różne osoby – nie musisz brać odpowiedzialności za wszystko.

2. Rozpoznawanie uprzedzeń i pokonywanie ich

Słowo „uprzedzenie” oznacza ocenianie z góry i ma miejsce, gdy osądzamy daną osobę i oceniamy bodziec jako pozytywny lub negatywny, bez mocnych podstaw lub potwierdzonego uzasadnienia dla tych osądów. Uprzedzenia mogą mieć silny wpływ na to, jak ludzie się zachowują i wchodzą w interakcje z innymi.

Celem tej części jest przybliżenie tematyki uprzedzeń i innych związanych z nimi zagadnień, takich jak stereotypy i dyskryminacja. Ważne jest również rozwijanie własnej świadomości indywidualnych stereotypów i uprzedzeń wobec różnych grup uczniów i ich rodziców.

Dlaczego jest to tak ważne w pracy dydaktycznej?

Relacje z innymi ludźmi oraz relacje pomiędzy grupami opierają się na trzech podstawowych pojęciach: stereotyp, uprzedzenie i dyskryminacja (Fiske i Tablante, 2015, Wojciszke, 2019). Stereotyp to rodzaj matrycy w naszym umyśle, schemat, według którego postrzegamy inną osobę lub grupę ludzi. Zwykle schemat ten jest zbyt uproszczony i oparty na jednej głównej charakterystyce grupy lub osoby. Trudno go modyfikować i uruchamia się w sytuacjach ograniczonej ilości informacji. Pomimo tego, że stereotyp jest zbyt wczesnie uogólnioną informacją o osobie lub grupie osób, jest on bardzo często używany przez ludzi, ponieważ ułatwia im odnalezienie się w relacji z nową osobą lub grupą (choć nie zawsze we właściwy sposób). Drugi termin, bezpośrednio związany ze stereotypem, to uprzedzenie. Rozumie się je jako negatywny stosunek do kogoś wynikający jedynie z faktu przynależności tej osoby do określonej grupy. Jednym z najczęstszych rodzajów uprzedzeń jest etnocentryzm, czyli odrzucanie osób należących do grup różniących się światopoglądem, rasą czy kulturą. Ostatnim z pojęć odnoszącym się do relacji międzyludzkich czy grupowych jest dyskryminacja.

Dyskryminację można zdefiniować jako wrogię lub niesprawiedliwe zachowanie wobec przedstawiciela innej grupy. Ta wrogość wynika wyłącznie z tego, że dana osoba należy do określonej grupy, np. migrantów. Te trzy pojęcia są ze sobą ściśle powiązane i określają, jak zachowa się dana osoba podczas kontaktu z przedstawicielami innych grup lub kategorii osób.

To, co dana osoba ma w głowie, jej indywidualny schemat postrzegania, np. migrantów, przekłada się na ich stosunek do nich na zasadzie sympatii (postawa pozytywna) lub antypatii (postawa negatywna).

Idąc dalej, przejawiać się to będzie również w podejmowanych przez tę osobę decyzjach i jej zachowaniach, m.in. poświęcanie mniejszej uwagi lub traktowanie osoby tak, jakby nie była w stanie czegoś zrozumieć lub pojąć.

Najczęstsze błędy

Typowy błąd przy nawiązywaniu relacji z innymi ludźmi, np. funkcjonujących w odmiennym kontekście kulturowym, to niezdawanie sobie sprawy z własnych stereotypów dotyczących danej kategorii osób. Uwikłanie w stereotypowe myślenie, a tym samym przejawianie negatywnych postaw i uprzedzeń jest tym silniejsze, im mniejsza jest wiedza o osobie należącej do innej grupy. Brak świadomości własnych stereotypów powoduje, że bardziej im ulegamy, a tym samym mamy skłonność do dyskryminacji, m.in. nowych uczniów ze środowisk migranckich lub ich rodziców. Uleganie własnym stereotypom i uprzedzeniom może przejawiać się między innymi: przecenianiem obecności pewnych cech, trudności czy problemów w funkcjonowaniu u niektórych osób (np. uczniów pochodzących z innych krajów).

Niezbędny sposób myślenia

Kluczem do przezwyciężenia własnych stereotypów i uprzedzeń jest uświadomienie ich sobie, zrozumienie ich wpływu na własne funkcjonowanie i roli jaką pełnią w relacjach. Ludzie często ulegają stereotypom, ponieważ stają się one dla nich drogowskazem, wskazującym, jak zachować się odczuwając niepewność w nowych sytuacjach. Posiadając pewien stereotyp, człowiek zostaje „zwolniony” z myślenia, a jego zachowanie (często oparte na negatywnych uprzedzeniach) staje się usprawiedliwione we własnych oczach.

Technika

Istnieje wiele technik zmiany negatywnych stereotypów i uprzedzeń. Można wśród nich wyróżnić dwie techniki najczęściej opisywane w literaturze. Pierwsza z nich to hipoteza kontaktu – zakłada się, że kontakt z przedstawicielem danej grupy lub kultury może zmniejszać negatywne stereotypy. Należy pamiętać, że taki kontakt powinien być swobodny i odbywać się na zasadach równości w relacji. Drugą strategią modyfikacji negatywnych stereotypów i uprzedzeń jest zmiana kategoryzacji. Występuje w dwóch wersjach: rekategoryzacji i dekategoryzacji. Rekategoryzacja to przekonanie kogoś do postrzegania innych osób nie jako przedstawicieli odrębnej grupy, np. grupy kulturowej, ale raczej jako członków szerszej grupy, np. Europejczyków. Z drugiej strony dekategoryzacja skłania do zaprzestania posługiwania się kategoriami i traktowania ludzi indywidualnie – nie jako część odrębnej grupy, ale jako wyjątkowe jednostki, posiadające własną historię życia i konkretne własne cechy.

Informacje o stereotypach i uprzedzeniach mogą być wykorzystywane na różnych etapach stosowania opracowanego Modelu. Stereotypy i uprzedzenia mogą ujawnić się przecież nie tylko na etapie przygotowywania zajęć skierowanych do uczniów ze środowisk migranckich. Mogą objawić się w momencie pierwszego kontaktu przedstawicieli szkoły z nowym uczniem lub jego rodzicami. Mogą pojawić się również podczas pierwszych kontaktów z kolegami z klasy.

Wykorzystanie w Modelach

Co możesz zrobić, aby wytrenować tę umiejętność (jedno ćwiczenie)

Kluczowe dla ograniczenia negatywnych stereotypów i uprzedzeń wobec nowych uczniów jest zwiększenie świadomości własnego podejścia pracowników szkoły do danej grupy. W tym celu pracownicy szkoły, którzy mogą mieć kontakt z uczniami ze środowisk migranckich, powinni zadać sobie następujące pytania:

1. Co myślę o ludziach (uczniach i ich rodzicach) wracających lub przyjeżdżających do mojego kraju z różnych krajów?
2. Co myślę o systemie edukacji w innych krajach?
3. Czym charakteryzują się i jakie mają umiejętności uczniowie przyjeżdżający do mojego kraju z... (np. Anglii, Francji itp.)?
4. Skąd czerpię informacje o tych konkretnych cechach?
5. Z iloma osobami pochodzącymi z danego kraju udało mi się dotąd spotkać? Ilu z nich miało cechy wymienione przeze mnie cechy?
6. Z dziećmi z których krajów najlepiej/najgorzej się pracuje i dlaczego?
7. Jaką mam pewność, że uczeń pochodzący z tego konkretnego kraju będzie miał wymienione przez mnie cechy?

3. Różnorodność jako szansa edukacyjna

Wspieranie włączania i budowania świadomości w ramach edukacji wielokulturowej oraz przyjęcie wrażliwego kulturowo podejścia do nauczania przynosi korzyści wszystkim uczniom. Tworzenie szerszej świadomości wielokulturowości i integracji nie tylko wspiera uczniów z różnych środowisk i o różnych potrzebach w osiągnięciu sukcesów, ale także zachęca do akceptacji i pomaga przygotować uczniów do życia w coraz bardziej zróżnicowanym świecie.

Dlaczego jest to tak ważne w pracy dydaktycznej?

Każda osoba jest wyjątkowa, niepowtarzalna i złożona. Na sposób funkcjonowania człowieka ma wpływ nie tylko biologia (kod DNA), ale również kontekst społeczno-kulturowy oraz indywidualna aktywność człowieka. Połączenie tych trzech czynników sprawia, że nie ma dwóch identycznych osób, które myślą, wyglądają i zachowują się w ten sam sposób.

Mimo tej różnorodności ludzie funkcjonują obok siebie w pracy czy szkole i posiadają przestrzeń do współpracy. Współcześnie problem różnorodności jest coraz bardziej obecny w świadomości ekspertów i badaczy. Różnorodność oznacza, że istnieje pewna dysproporcja między jednostkami, zwłaszcza w kontekście różnic społecznych. Różnice te mogą dotyczyć m.in. płci, wieku, rasy, światopoglądu, klasy społecznej, niepełnosprawności czy orientacji seksualnej (Blaine i Brenchley, 2020). Fakt istnienia różnic między ludźmi implikuje konieczność dostosowania zachowań i oferty szkół do potrzeb, oczekiwań czy indywidualnych możliwości każdego ucznia.

Najczęstsze błędy

Największym błędem popełnianym w procesie wychowania młodzieży jest próba wtłoczenia jej w jeden wzorzec myślenia, uczenia się i działania na gruncie szkolnym. Takie podejście jest oczywiście najłatwiejsze. Jednocześnie jednak jest najmniej efektywne, bo zamiast czerpać z różnorodności i odmiennych sposobów patrzenia na otaczającą rzeczywistość, niszczy indywidualność i kreatywność. Często przyczynia się również do poczucia odrzucenia i niezrozumienia w instytucjach edukacyjnych. Szereg tych negatywnych konsekwencji może wystąpić również w przypadku niewłaściwego podejścia do migranta. Taka osoba może być wyjątkowa nie tylko w obszarze różnic językowych, ale także w sposobie myślenia czy nawykach związanych z przyswajaniem wiedzy czy postrzeganiem relacji między nauczycielem a uczniem.

Niezbędny sposób myślenia

Kluczową kwestią jest tu zatem gotowość do uznania i zaakceptowania odmienności uczniów ze środowisk migranckich oraz danie im przestrzeni do wykorzystania tej odmienności w zespołach klasowych. Wymaga też od nauczycieli większej wrażliwości i otwartości na to, co przekazuje nowy uczeń.

Technika

Kluczowe techniki stosowane w celu ochrony różnorodności obejmują:

- Psychoedukację w aspekcie uwarunkowań funkcjonowania człowieka i czynników go kształtujących (biologia, kultura, własna aktywność)
- Podkreślanie płynących z różnorodności korzyści dla grupy/szkoły
- Wskazanie osobistych konsekwencji doświadczanych przez osoby odrzucone
- Zwracanie większej uwagi na potrzeby innych

Wykorzystanie w Modelach

Informacje o różnorodności mogą być wykorzystywane na różnych etapach stosowania opracowanego Modelu. Trudności wynikające z akceptacji różnorodności mogą pojawić się nie tylko na etapie przygotowywania zajęć skierowanych do uczniów ze środowiska migranckiego. Mogą zostać uwidocznione już podczas komunikacji między przedstawicielami szkoły a nowym uczniem lub jego rodzicami. Mogą też pojawić się podczas nawiązywania kontaktów rówieśniczych, np. w nowej klasie.

Co możesz zrobić, aby wytrenować tę umiejętność (jedno ćwiczenie)

W celu zwiększenia akceptacji dla różnorodności należy kształtować świadomość w tym zakresie nie tylko wśród pracowników szkoły, ale także wśród uczniów, którzy w przyszłości będą mieli kontakt z osobą ze środowiska migranckiego.

W przypadku nauczycieli/pracowników szkoły warto przeprowadzić ćwiczenie składające się z zestawu pytań:

1. Co odczuwam kontaktując się z ludźmi, którzy są zupełnie inni niż ja?
2. Jaka jest największa trudność, której wtedy doświadczam?
3. Które elementy różnorodności są dla mnie szczególnie trudne (np. kulturowe, światopoglądowe itp.)?
4. Co się ze mną dzieje, kiedy odczuwam brak zrozumienia ze strony innych lub mój sposób myślenia jest odmienny podczas interakcji z innymi ludźmi?
5. Jakie cechy muszę wzmocnić, aby lepiej funkcjonować w kontaktach z ludźmi znacznie różniącymi się ode mnie?

Dla uczniów w szkole dobrym pomysłem jest przeprowadzenie ćwiczenia polegającego na zadaniu im następujących pytań, a następnie omówieniu odpowiedzi w klasie:

- Jak się czuję wśród ludzi, którzy są inni niż ja?
- Jaki pozytywny wkład w życie mojej klasy może mieć osoba zupełnie inna ode mnie, np. wyglądająca inaczej, mająca inny kolor skóry lub wyznająca inne przekonania?